

Megmondom őszintén, ahogy telnek az évek egyre kevesebb dolognak bírok örülni Magyarországon, így aztán ez a kevés különösen felértékelődik. R Megmondom őszintén, ahogy telnek az évek egyre kevesebb dolognak bírok örülni Magyarországon, így aztán ez a kevés különösen felértékelődik. Ráadásul a kevés jó között ott a fotográfia, ez a színes, bonyolult, nehezen átlátható médium, amelyiknek immár három évtizede vagyok őszinte híve. Nagyon lehet örülni annak, hogy jócskán lemaradva ugyan a nagyvilágtól, de végre nálunk is megtalálja a helyét a fényképezés: fotóaukciókon milliós tételek után koppan a kalapács, a könyvesboltok polcain szebbnél szebb fotóalbumok kelletik magukat, s a kiállítótermek falain itt is, ott is fotográfiák. S ami igazi szenzáció, a Hősök terén a kényes ízlésű múzeum a fotográfiát hirdeti mint szépművészetet. Végre, helyükre kerülnek a dolgok, mondom magamban elégedetten, s jóérzésem csak növekszik, ha azt látom, hogy a fénykép ott is a helyére került immár, ahová mindig is való volt: nézzenek körül, itt van a nappali falán. S milyen jó helyen van.

Sőt, jó helyen van az előszobában meg a konyhában is. Cseppet sem üres általánosítás, ha azt mondom, a fénykép a lakásban mindenütt a helyén van. Ugyanis, ha majd igénybe veszik Cserbáék [Cserba János és Júlia művészeti író] legkisebb, ám annál fontosabb helyiségének szolgáltatásait, látni fogják, hogy a fotó tényleg mindenütt helyet talált magának. A házigazdák és Gáti György barátom remek humorérzékkel s igazán stílusosan a WC-ablakból enged rápillantást az Eiffel toronyra, méghozzá úgy, hogy az építészeti fotó koronázatlan királyának, a magyar Lucien Hervé WC-jének képét használja fel ehhez a budapesti-párizsi hangulathoz. Azt csak halkan jegyzem meg, hogy Gyuri képe nem pusztán mosolyogtató ötlet-sziporka, hanem izgalmas és mélyértelmű kompozíciós telitalálat is egyben. Többet érdemel tehát futó rápillantásnál.

Hát, ezért is szeretem a fotót, a fénykép ugyanis szinte mindent tud. Hosszú ideje figyelem, elemzem, tanulom a fotográfiát, s bár a gondolkozásnak még mindig csak az elején tartok, annyit biztosan megállapíthatok, hogy olyasmi vihető végbe a fényképezés által, ami semmilyen más vizuális önkifejezési formával sem: a fotó egyszerre talál és teremt. Ha végigsétálnak az előszoba-tárlaton, Markovics Ferenc lelket megpendítő arcképcsarnokán, rögtön sejteni fogják, hogy mire is gondolok. A fotográfust gyakran leskelődőnek vagy a pillanatra vadászó megfigyelőnek nevezik, s ez igaz is, de csak részben. A fényképész tényleg csak a rögválóból meríthet. Minden fénykép – technikai értelemben legalábbis – a valóság reflexiója, a fényérzékeny anyagon csakis olyasmi marad meg, ami létezett a maga valóságában is, hiszen visszaverődött róla a fény, a fotográfus alapvető eszköze. Mégis, ha egy kicsit elmélyültebben nézegetik Markovics képeit, rögtön látniuk kell, hogy ezek az ikonok nem pusztán egykorvolt, illékony időmozzanatok mechanikus lenyomatai. Szó sincs róla: ezeken a képeken a művészet és a művészlét legbelsőbb lényege sűrűsödik. A dzsessz édes-bús atmoszférája, az ostoba konvenciókra nyelvet öltő zabolátlansága, a zenélés izzasztóan gyönyörűséges eufóriája. Meg az a mosolyogni és szeretni való teatralitás, amivel a művész mint a szó eredeti értelmében vett ikon magasztosítja fel magamagát. Álmodozó, messzenéző pillantással hanyatlik ifjú hitvese ölébe éppen – ha szó szerint vesszük a látványt –, de a látvány ennél persze sokkal dúsabb, s ez Markovicsnak, a teremítő művésznek köszönhető. A viszonylag szűk képkivágásban, a hajzuhatag függőlegese, s az ezt metsző markáns, szép, idős férfi arcél izgalmas kölcsönhatásában, s főként a finom, aranyló surló fényben az első látásra csaknem bohózatba hajló kép egyszeriben megrendítően szép és főként a maga módján őszinte lesz. Elbeszéli a

minden akadályt legyőző szerelem erejét, de egyben konstatálja a legyőzhetetlen elmúlást, a halál kikerülhetetlen imperatívuszát is.

S akkor arról még nem is szóltam, hogy az előszobai képek tanúskodnak magáról a fényképezésről mint műnemről (minden fotó a fotótörténet reflexiója is, persze, hogy még egy kicsit bonyolítsuk a dolgot). Megmutatja a magyar klasszikus fényképezési tradíció máig ható érvényességét. Markovics az 1920-as, '30-as évek mestereinek legjobb tanítványaitól tanult. S mint minden jó tanuló, túltett a mesterein. A tőlük kapott perfekcionista képalkotási törekvést elegyítette nemzedéke nagyszerű nagyrealista gesztusaival. Az 1950-es, '60-as évek eleven, humanista, tiszta fotográfiai eszközöket teremtő fősodrába csatlakozott ő is. Abba az úgyszintén máig ható világáramlatba, amelyet – többek között – olyan magyarok nevével írnak le a világon mindenütt, mint Kertész, Brassaï, Munkácsi vagy Capa.

S ha megszomjaznának a sok fotótörténeti utalás láttán, s kimennének a konyhába egy pohár vízért, akkor Cserba Aurél fényképeit nézve tanúi lehetnek e tradíciók további szép folytatásának is. S annak, amiről éppen az imént beszéltem: hogyan lehet találni és teremteni egyszerre. Pusztán a valóság szegmenseinek megtalálásával új, immár nem pusztán valóságos, hanem ahogyan Heine mondta, szürnaturális látványt teremteni. Tudom, lehetetlennek hangzik, s éppen ezért igaz: mi mást is várhatnánk az alkotó embertől, mint a lehetetlent lehetségessé tenni?

S ha már konyha-tárlat, erről a fotográfia újabb különleges és szerethető vonása juthat az eszünkbe. Cserba Aurél orvosi fényképészként dolgozott évtizedeken át, s ebből a roppant szigorú és fegyelmezett munkát követelő fotográfiai térből rendre könnyedén és magától értetődő módon lendült át a szabad alkotás területére. A fotóban nincsenek leengedett sorompók, itt nemcsak a rátalálás és teremtés mozzanata ér egybe, hanem megmaradt az ars eredeti értelme is a maga teljességében: a mesterségé. S a mesterség széles alapzatán a lábát megvetve, úgy ért szót egymással a kétkezi mester s az elvonatkoztatások magasába emelkedő művész – akár egyetlen személyen belül is –, hogy nem kell skizofréniától tartania. S a fotográfiában a mesterségnek, a fogások biztos ismeretének még ma is – ebben az egyre idegesebben hektikus és efemer digitális világban – tapasztalható az a tisztelete, amit a többi alkotóterület már régen elveszített, valamikor a céhek világának letűnésével.

S Cserba Aurél mint roppant sokoldalú alkotó modellezi mindazt, amiről beszéltem. A fekete-fehérben és a színes fényképezés területén egyaránt képes kifejezni magát. S ha már tradíció és Párizs, a konyhában is van olyan fénykép, amelyikről Lucien Hervé juthat az eszünkbe, s a fények és árnyékok kompozíciót építő ereje. De Cserbához, úgy látom, leginkább az aprólékos valóságanalízis áll a legközelebb, a textúrák, a felületek, az alapformák vizuális megfigyeltetésének világa. S ezzel a törekvéssel folytatója a fotótörténet egyik legtermékenyebb korszaka, a két háború közötti avantgárd valóságglátásának. Persze, a maga módján. Mondhatni, korszerűbben. Némelyik képén a 20. század végi mediális művészeti irányzatok kérdőfelvetéséig is eljut: az észlelés végtelenül viszonylagos és némiképpen szorongást keltő sokértelműségéig. Eleven színes világunk bágyadtan monokróm túlvilági képet is nyújthat, elég, ha az építkezéseket védő sűrű fonatú műanyag hálón keresztül vagyunk kénytelenek látni. Egzisztenciális kérdéseket provokáló látvány.

S e lakástárlat ötletgazdájának, a vizualitás iránt igazán érzékeny Cserba Júliának köszönhető

– nem hiszem, hogy a véletlen műve volna –, hogy a konyhából belépve a nappaliba, Gáti György képeit látva, az az érzésünk támad, hogy finom didakszissal vezetnek bennünket egyre beljebb a fotó titokzatos intim világába. A köznapi értelemben vett szép fogalmát itt a szobában már végképp el kell dobunk, hiszen itt azzal szembesítenek minket, hogy egy prágai koldus látványa az ízléses polgári lakás falán gyönyörűsége lehet, miközben pontosan látjuk, hogy a kép készítője cseppet sem veszítette el emberségét s az empátiáját a szenvedő és kiszolgáltatott emberi lények iránt. Gáti képe nem fényezi a valót, a téma nyers igazsága nem mellőztetik, mégis a művész teremtő ereje esztétikai igazsággá magasztalja fel az eltagadhatatlan és amúgy elfogadhatatlan társadalmi faktumot. Szinte szédítő alkotói attrakció: a szó szerint földhöz ragadt látványból és látvánnyal az esztétikum sztratoszférájába emelkedni. Persze, úgy, hogy közben a megtalált látvány és a teremtő alkotói gesztus közötti láthatatlan aranszál nem szakad el.

Egyáltalában, a valóság látványaira való rátalálás és a művészi teremtés fotográfiai dualizmusa itt minden képen markánsan tündököl, gyönyörködtetve és nyugtalanítva nézőjét. A banális firkák, a hétköznapi fények, az egyszerűnek látszó életpillanatok Gáti képein valamitől egyszerűben univerzális jelentőségűvé válnak, holott megörökítőjük s egyben teremtőjük a megformálás terén is oly visszafogott – ahogy egyszer volt szerencsém írni róla: szelíd –, hogy ezzel csak tovább nehezíti a titkokat megfejteni vágyó nézőinek dolgát.

S még csak annyit: a képek a falon nemcsak a helyüket találták meg, hanem egymást is. Az alkotók s a kiállítás rendezői tovább dúsítva az amúgy sem szegényes vizuális élményvilágot, a fotográfiáknak megengedték, hogy termékeny viszonyt létesítsenek egymással. Kedves vendégek, induljanak bátran felfedező útra, s találjanak rá a csak most és a csak önöknek teremtett kölcsönhatásokra. Észre fogják venni, hogy a néma képek beszélgetnek egymással, ráerősítenek egymás hatására, vagy éppenséggel a különbözőségek feszültségteremtő erejével szinte szétfeszítik az egymás közötti tereket. A fotó ezt is tudja. Nézőjének is megadja a rátalálás és a teremtés élményét egyszerre.

Köszönet érte a szépségek iránt oly fogékony házigazdáinknak, s mindenekelőtt a három művészeknek, Cserba Aurélnak, Gáti Györgynek és Markovics Ferencnek.

Szarka Klára